

BOLA TARBIYASIDA OILAVIY QADRIYATLAR, MAFKURAVIY TA’SIR VA G’OYAVIY IMMUNITETNING AHAMIYATI

Gulyamova Iroda Abdumannon qizi

Fan va texnologiyalar universiteti 1 -bosqich talabasi
Ilmiy rahbar: f.f.f.d., (PhD), dotsent v.b, R.O.Rasulov

Annotatsiya

Ushbu maqola bola tarbiyasida oilaviy qadriyatlar, mafkuraviy ta’sir va g’oyaviy immunitetning ahamiyatini o’rganishga bag’ishlangan. Tadqiqotning maqsadi — oilaviy muhit va tarbiyaviy yondashuvlar bolaning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishiga, mafkuraviy barqarorligiga va g’oyaviy immunitetning shakllanishiga ta’sirini aniqlashdir. Tadqiqot metodologiyasi sifatida empirik kuzatuvlar, so’rovnomalar va psixologik tahlil usullari qo’llanilgan. Natijalar shuni ko’rsatdiki, oilaviy qadriyatlar bolaning axloqiy, ijtimoiy va ruhiy rivojlanishida poydevor vazifasini bajaradi; mafkuraviy ta’sir bolaning dunyoqarashi va tanqidiy fikrlash ko’nikmalarini shakllantiradi; g’oyaviy immunitet esa bolani zararli tashqi ta’sirlardan himoya qiladi va ruhiy barqarorligini mustahkamlaydi. Tadqiqot shuningdek, oilaviy tarbiyaning maktab, mahalla va ijtimoiy muassasalar bilan uyg’un ishlashining samaradorligini ta’kidlaydi. Xulosa qilib aytganda, oilaviy qadriyatlar, mafkuraviy ta’sir va g’oyaviy immunitetning uyg’unligi bolaning barkamol shaxs sifatida rivojlanishi va jamiyatga moslashuvini ta’minlaydi.

Kalit so’zlar: bola tarbiyasi, oilaviy qadriyatlar, mafkuraviy ta’sir, g’oyaviy immunitet, shaxsiy rivojlanish, tarbiyaviy yondashuv, ma’naviy barqarorlik

Kirish (Introduction). Bola tarbiyasi har qanday jamiyatning ma’naviy, intellektual va mafkuraviy taraqqiyotida hal qiluvchi o’rin tutadi. Oila esa ushbu jarayonning birlamchi va eng muhim bo’g’inidir. Insonning shaxs sifatida shakllanishi, dunyoqarashi, axloqiy mezonlari, ijtimoiy faolligi va g’oyaviy immuniteti avvalo oilada yaratiladigan muhit, qadriyatlar va tarbiyaviy yondashuvlarga bevosita bog’liq. Shuning uchun zamonaviy pedagogika, sotsiologiya hamda psixologiya fanlarida oilaning bola kamolotiga ta’siri bo’yicha olib borilayotgan tadqiqotlar alohida ilmiy ahamiyat kasb etadi.

Oila institutining qadimiyligi, universalligi va dastlabki ijtimoiylashuv makoni sifatidagi vazifasi uni jamiyat taraqqiyotining tayanch poydevoriga aylantiradi. Har bir bola ilk so’zlarni, ilk his-tuyg’ularni, me’yor va qadriyatlarni aynan oila bag’rida o’zlashtiradi. Ota-ona munosabatlari, oilaviy muhitning barqarorligi, mehr-muruvvat,

o‘zaro hurmat va mas‘uliyat sifatleri bolaning psixologik holatiga kuchli ta‘sir ko‘rsatadi. O‘zbek mutafakkirlari ham tarixiy manbalarda oilaning tarbiyaviy o‘rnini yuksak baholab, uni “ma‘naviyat beshigi” sifatida e‘tirof etganlar [1].

Bugungi globallashuv sharoitida oilaning bola tarbiyasidagi ahamiyati yanada oshmoqda. Axborot oqimining cheksizligi, internet va ijtimoiy tarmoqlarning keskin ta‘siri, turli mafkuraviy oqimlarning faol targ‘iboti yosh ongining shakllanish jarayoniga yangi vazifalarni yuklamoqda. Shuning uchun oilada farzandni nafaqat axloqiy-ma‘naviy tarbiyalash, balki uni g‘oyaviy jihatdan barqaror, mustaqil fikrlovchi, tanqidiy yondasha oladigan shaxs sifatida kamol toptirish davr talabiga aylandi.

Oilaviy qadriyatlar — bu avloddan avlodga o‘tib kelayotgan urf-odatlar, axloqiy me‘yorlar, shaxslararo munosabatlar, o‘zaro g‘amxo‘rlik, vatanparvarlik, sadoqat va mehr kabi fazilatlaridir. Ushbu qadriyatlar bola ongining asosi, dunyoqarashining yo‘nalishi hamda kelajakda jamiyatga munosabatini belgilab beradi. Qadriyatlar barqaror bo‘lgan oila muhitida voyaga yetgan bola ijtimoiy hayotda faol, mas‘uliyatli va mustaqil qaror qabul qila oladigan inson bo‘lib shakllanadi.

Mafkuraviy ta‘sir esa oilada shakllanadigan g‘oyaviy muhitning tarkibiy qismi hisoblanadi. Ota-onaning siyosiy, ma‘naviy, diniy qarashlari, milliy qadriyatlar haqidagi tasavvurlari farzandning fikrlash tarziga bevosita ta‘sir qiladi. Yoshlar ongiga har xil g‘oyalar tizimli ravishda ta‘sir qilayotgan hozirgi davrda ota-onalarning ma‘naviy savodxonligi, mafkuraviy hushyorligi va axborot xavfsizligi borasidagi bilimi nihoyatda muhim. Shu bois, oilada ongli ravishda ijobiy mafkuraviy muhit yaratish, yot g‘oyalar ta‘siridan himoya qiluvchi shaxsiy immunitetni shakllantirish tarbiyaning ajralmas qismiga aylanmoqda.

G‘oyaviy immunitet tushunchasi bolani turli zararli, radikal yoki buzg‘unchi g‘oyalarga berilmaslik, axborotni tanqidiy tahlil qilish, mustaqil fikrlash, vatanparvarlik tuyg‘usiga ega bo‘lish qobiliyatini anglatadi. Bunday immunitetni shakllantirishning asosiy manbai — oila. Ota-onaning ijtimoiy hayotga faol munosabati, farzand bilan muntazam suhbatlari, kitob o‘qishga rag‘batlantirish, ma‘naviy-mafkuraviy tadbirlarda ishtirok etish kabi omillar g‘oyaviy immunitetning mustahkamlanishiga xizmat qiladi. Ilmiy manbalarda qayd etilishicha, oilada sog‘lom mafkuraviy muhit yaratish yoshlar ongining barqarorligini ta‘minlovchi eng muhim omillardan biri hisoblanadi [2].

Yana bir muhim jihat shuki, bola tarbiyasi va g‘oyaviy immunitetning shakllanishi ota-ona bilan bir xil emas; har bir yosh davri uchun alohida yondashuv

talab etiladi. Masalan, maktabgacha yoshdagi bolalarda asosan emotsional-qadriyatli tarbiya ustuvor bo'lsa, o'smirlik davrida tanqidiy fikrlash, mustaqil qaror qabul qilish va axborotni tahlil qilish qobiliyatlari shakllanadi. Shu bois oilada tarbiya jarayoni kompleks, psixologik-pedagogik yondashuvlarga asoslangan bo'lishi lozim. Psixologlar fikricha, ota-onaning farzandga doimiy e'tibori, mehr-muhabbati, o'zaro ishonchga asoslangan muloqot bolada sog'lom psixologik iqlim yaratadi va uni mafkuraviy ta'sirlarga nisbatan bardoshli qiladi [3].

Mavzuning dolzarbligi shundan iboratki, bugungi kunda yoshlar ongiga turli xil global axborot oqimlari ta'sir qilmoqda. Bunda oilaning roli yanada kuchayadi. Oila institutining barqarorligi, ma'naviy muhitning sog'lomligi va tarbiyaviy faoliyatning tizimlilikligi yoshlarning g'oyaviy immunitetini mustahkamlashda beqiyos ahamiyat kasb etadi. Bundan kelib chiqib, oilada bolalar tarbiyasiga ta'sir etuvchi asosiy qadriyatlar, mafkuraviy omillar va g'oyaviy immunitetni shakllantirish mexanizmlarini ilmiy tahlil qilish zarurati paydo bo'ladi.

Shu bois mazkur tadqiqot bola tarbiyasida oilaviy qadriyatlar va mafkuraviy ta'sirlarning o'zaro munosabati, ularning g'oyaviy immunitet shakllanishiga qo'shgan hissasi, shuningdek zamonaviy ijtimoiy-madaniy sharoitda ushbu omillarning qanday ko'rinishlarda namoyon bo'layotganini tahlil qilishga qaratilgan. Mazkur masalalar nafaqat pedagogika, balki psixologiya, sotsiologiya va ma'naviyatshunoslik fanlari doirasida ham dolzarb hisoblanadi.

Metodologiya (Methods). Mazkur tadqiqotning metodologiyasi bola tarbiyasida oilaviy qadriyatlar, mafkuraviy ta'sirlar va g'oyaviy immunitetning shakllanish jarayonini ilmiy asosda har tomonlama o'rganishga qaratilgan. Tadqiqotning uslubiy asoslari pedagogika, sotsiologiya, psixologiya, ma'naviyatshunoslik, shuningdek, davlat tomonidan olib borilayotgan ma'naviy-mafkuraviy siyosatga oid ilmiy-uslubiy manbalar asosida shakllantirildi. Bu yondashuv mavzuni chuqur ochib berish, nazariy jihatdan asoslash hamda amaliy natijalarni aniqlash imkonini beradi.

Tadqiqot obyekti sifatida oila institutining bola tarbiyasidagi o'rni, undagi qadriyatlar tizimi, ma'naviy-madaniy muhit hamda oiladagi g'oyaviy ta'sir elementlari belgilangan. Predmet esa bolada shakllanadigan g'oyaviy immunitet, mafkuraviy barqarorlik, ota-ona tarbiya uslublari va oilaviy qadriyatlarning psixologik hamda mafkuraviy rivojga ta'sir mexanizmlaridan iborat. Obyekt va predmetning aniq belgilanishi tadqiqotning chegaralarini to'g'ri belgilashga yordam berdi.

Tadqiqotda bir nechta ilmiy yondashuvlar uyg'un holda qo'llanildi. Avvalo, **nazariy-analitik metod** asosiy metodlardan biri sifatida tanlandi. Ushbu metod orqali oilaviy tarbiya, psixologik rivoj, qadriyatlar tizimi, g'oyaviy immunitet, mafkuraviy ta'sirga doir mavjud ilmiy adabiyotlar, monografiyalar, darsliklar va davlat hujjatlari o'rganildi. Xususan, oilaviy tarbiya psixologiyasiga oid G'aniyev N. asarlarida ta'kidlangan fikrlar nazariy asos sifatida tahlil qilindi [4]. Nazariy tahlil orqali oiladagi qadriyatlar va g'oyaviy immunitetning shakllanish bosqichlari, ularning ijtimoiy psixologik asoslari aniqlashtirildi.

Keyingi qo'llangan metod — **qiyosiy tahlil (comparative analysis)** bo'lib, u oilaviy tarbiya va mafkuraviy barqarorlikka oid mahalliy hamda xorijiy ilmiy tajribalarni solishtirish imkonini berdi. Mazkur usul orqali turli jamiyatlarda oilaning tarbiyaviy funksiyasi, g'oyaviy immunitetni mustahkamlashda qo'llaniladigan ta'limiy va tarbiyaviy strategiyalar o'rganildi. Bu qiyosiy yondashuv oilaning mafkuraviy ta'sir ko'rsatish imkoniyatlari zamonaviy globallashuv sharoitida qanday o'zgarayotganini aniqlashga yordam berdi.

Tadqiqotning amaliy qismi uchun **empirik metodlar** qo'llanildi. Jumladan, 25 ta oila misolida ota-ona bilan bog'liq tarbiyaviy jarayonlar kuzatildi. Kuzatuv jarayonida oilaviy muloqot madaniyati, farzandga bo'lgan munosabat, ma'naviy tarbiya shakllari, oilaviy qadriyatlarga amal qilish darajasi kabi ko'rsatkichlar o'rganildi. Shuningdek, 30 nafardan ortiq ota-ona hamda 15 nafar o'quvchi bilan suhbatlar tashkil qilinib, ularning g'oyaviy immunitet, axborot makonidagi tahdidlar va oiladagi ma'naviy tarbiya haqidagi fikrlari tahlil qilindi. Ushbu empirik natijalar oilaviy qadriyatlar va mafkuraviy ta'sirning real hayotdagi namoyon bo'lishini aniqlash imkonini berdi.

Tadqiqotda psixologik metodlar ham alohida o'rin tutadi. Bolaning g'oyaviy immuniteti psixologik asosga ega bo'lgan jarayon bo'lgani sababli, uning emotsional holati, tanqidiy fikrlash qobiliyati, qaror qabul qilish mexanizmlari, ijtimoiy moslashuv ko'nikmalari psixologik nazariyalar asosida o'rganildi. Tadqiqot davomida o'quvchilar o'rtasida «axborotni farqlash ko'nikmasi», «qadriyatlarga sodiqlik», «salbiy g'oyaviy ta'sirlarga qarshilik» kabi indikatorlar bo'yicha mini-testlar o'tkazildi. Natijalar oiladagi tarbiya sifati bilan bolaning g'oyaviy immuniteti o'rtasida sezilarli bog'liqlik mavjudligini ko'rsatdi.

Metodologiyada yana bir muhim yondashuv — **kontent-tahlil** bo'lib, bolalar iste'mol qiladigan media kontent, ijtimoiy tarmoqlar, internetdagi axborot oqimi tahlil qilindi. Mazkur tahlil orqali kontentdagi axloqiy qadriyatlarga zid tasvirlar, agressiv

g‘oyalarning yashirin shakllari, individualizm va iste‘molchilik ruhini targ‘ib etuvchi materiallar ajratib olindi. Bu tahlil oilaning axborot makoni bilan qanday raqobat qilishini tushunish uchun zarur bo‘ldi.

Shuningdek, **ijtimoiy-pedagogik tahlil** ham tadqiqot metodlaridan biri sifatida qo‘llandi. Bu metod orqali ota-onalarning pedagogik savodxonligi, tarbiyaviy yondashuvlari, ma‘naviy tarbiya uslublari, oilada ma‘naviy-axloqiy muhitni yaratish strategiyalari o‘rganildi. Xarakterli misollar orqali oiladagi muloqot uslubi va uning bola psixologiyasi hamda g‘oyaviy immunitetga ta‘siri tahlil qilindi. Pedagog olimlarning fikrlaridan foydalanildi, xususan, B.To‘xtayevning mafkuraviy xavfsizlik va g‘oyaviy immunitetga doir ilmiy qarashlari metodologik asoslardan biri sifatida xizmat qildi [5].

Natijada yuqoridagi metodlar o‘zaro uyg‘unlashtirilgan holda qo‘llanildi. Bu integrativ yondashuv mavzuning mohiyatini kompleks o‘rganish, nazariy asoslarni empirik dalillar bilan birlashtirish, bola tarbiyasidagi oilaviy qadriyatlarining g‘oyaviy immunitetga ta‘sirini ilmiy jihatdan asoslash imkonini berdi. Ayniqsa, empirik ma‘lumotlar va psixologik tahlillar tadqiqot natijalarining ishonchliligini oshirdi. Metodlarning uyg‘un qo‘llanishi ilmiy xulosalarning aniqligi, ishonchliligi va amaliy ahamiyatini ta‘minladi.

Natijalar (Results). Ushbu tadqiqot bola tarbiyasida oilaviy qadriyatlarining o‘rni, mafkuraviy ta‘sir mexanizmlari va g‘oyaviy immunitetning shakllanish jarayonlarini empirik hamda nazariy jihatdan tahlil qildi. Olingan natijalar shuni ko‘rsatadiki, oilaviy muhit bolaning dunyoqarashi, xulq-atvori, ijtimoiy faolligi va g‘oyaviy barqarorligini belgilovchi eng muhim ijtimoiy institutdir. Ayniqsa, zamonaviy axborot oqimi keskin kuchaygan sharoitda oilaning roli yanada ortmoqda. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, bola tarbiyasidagi asosiy uchlik — **oilaviy qadriyatlar, mafkuraviy ta‘sir va g‘oyaviy immunitet** — o‘zaro uyg‘un holda shakllangandagina samaradorlikka erishiladi.

Birinchidan, o‘rganilgan respondentlar orasida oilaviy qadriyatlari kuchli bo‘lgan xonadonlarda voyaga yetayotgan bolalarda axloqiy normalarga rioya qilish, mas‘uliyatlilik, kattalarga hurmat, milliy-va ma‘naviy identifikatsiya kabi sifatlar ancha yuqori ekani kuzatildi. Bunday bolalar o‘z fikrini aniq ifoda eta olishi, mustaqil qaror qabul qilishi, ijtimoiy guruhlar bilan sog‘lom aloqada bo‘lishi bilan ajralib turadi. Tadqiqot davomida shuningdek, oilada muntazam amalga oshiriladigan tarbiyaviy suhbatlar, o‘qish va bilim olishga rag‘bat, birgalikdagi faoliyatlar bolaning tafakkurida

ijobiy psixologik fon yaratishini ko'rsatdi. Bu esa keyinchalik g'oyaviy immunitetning mustahkamlanishiga zamin yaratadi [6].

Ikkinchidan, tadqiqot oiladagi mafkuraviy ta'sirning ko'lamini tahlil qilish imkonini berdi. Unga ko'ra, ota-onaning hayotiy pozitsiyasi, dunyoqarashi, jamiyatga munosabati, voqealarga baho berish uslubi bola ongiga bevosita ta'sir qiladi. Ayniqsa, mediamafkura kuchaygan bir paytda ota-onaning axborotni tahlil qilish ko'nikmalari bolaga ham ko'chishi kuzatildi. Bu jarayonda ota-onaning ma'rifiy saviyasi qanchalik yuqori bo'lsa, bola ham zararli axborotlarni ajratish va mustaqil xulosa chiqarishga shunchalik qodir bo'ladi. Tadqiqot ishtirokchilarining 68 foizi “farzandimga g'oyaviy himoya bo'lish uchun o'zim ham muntazam bilim olaman” degan fikrni bildirgan. Demak, mafkuraviy tarbiya faqat bolaga qaratilgan jarayon emas — u butun oila madaniy saviyasining oshishini ham talab qiladi [7].

Uchinchidan, g'oyaviy immunitetning shakllanishi bo'yicha olingan natijalar shuni ko'rsatdiki, oilada shakllangan mustahkam qadriyatlar tizimi bolani har qanday yot ta'sirlardan himoya qiluvchi “ichki filter” vazifasini bajaradi. O'tkazilgan kuzatuvlarda oilaviy muloqoti sust, kitobxonlik madaniyati past, tarbiyaviy talablar noaniq bo'lgan xonadonlarda ulg'ayayotgan bolalarda tashqi ta'sirlarga beriluvchanlik kuchli ekani aniqlandi. Aksincha, oilada tartib, me'yoriy, mas'uliyat va mehr-oqibat kuchli bo'lgan muhitda voyaga yetayotgan bolalar mustaqil fikr, ijtimoiy immunitet, ruhiy barqarorlik kabi ko'nikmalarga ega bo'lishi kuzatilgan [8].

Tadqiqot davomida olingan yana bir muhim natija — oiladagi ruhiy iqlimning bola tarbiyasiga bevosita ta'siri. Ota-ona o'rtasidagi o'zaro hurmatning yuqoriligi, nizolarni madaniyatli hal qilish, bolaga munosabatda adolat va izchillikning mavjudligi barkamol shaxs tarbiyasining asosiy omillaridan biri ekani qayd etildi. Ruhiy zo'riqish, doimiy tanbeh, qo'rqitishga asoslangan tarbiya modelida esa bolalarda agressiya, ishonchsizlik, ijtimoiy moslashuv muammolari paydo bo'lishi ehtimoli yuqori. Shuningdek, erkin muloqotga asoslangan tarbiya modeli bolalarda o'z fikrini ochiq aytish, ijobiy identifikatsiya va tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini kuchaytirishi aniqlandi.

Bundan tashqari, tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, oilada bolaning media savodxonligini oshirish maqsadida ota-onalar tomonidan qo'llanilayotgan turli yondashuvlar samaradorlikka ega. Bunda ortiqcha taqiqlash emas, balki tushuntirish, birgalikda ko'rib tahlil qilish, bolaning fikrini eshitish kabi usullar eng yaxshi natija bergan. Masalan, digital muhitda tarqalayotgan salbiy kontentni tahlil qilish, uning xavflarini amaliy misollar bilan ko'rsatish, axborotning ishonchliligiga baho berish

mezonlarini o'rgatish bolaning fikrlash jarayonini mustahkamlagani kuzatildi. Shuningdek, oilada hayotiy maqsadlar, mehnat qadri, vatanparvarlik, insonparvarlik kabi g'oyalar shakllanib borgan sayin, bola ongida ijtimoiy mas'uliyat va to'g'ri yo'nalishga ega “ma'naviy kompas” paydo bo'ladi.

Tadqiqotning muhim jihatlaridan biri shundan iboratki, oilaviy qadriyatlarni mustahkamlashda davlat siyosatining ham muhim o'rni bor. Respondentlarning katta qismi oilaviy-ma'naviy tarbiyaning kuchayishi uchun maktab, mahalla, diniy-ma'rifiy tashkilotlar, ijtimoiy tarmoqlardagi sog'lom kontent va davlat dasturlari bilan hamkorlik zarur deb hisoblagan. Xususan, ota-onalar uchun treninglar, psixologik maslahatlar, tarbiyaviy seminarlar, yoshlar ma'naviyatiga oid targ'ibot loyihalari oilaning tarbiyaviy funksiyasini mustahkamlayotgani qayd etilgan.

Shuningdek, tadqiqotda yoshlarning g'oyaviy immunitetini shakllantirishda oila bilan bir qatorda maktabning ham roli yuqori ekanligi aniqlangan. Ota-ona va pedagog o'rtasidagi hamkorlik natijasida bolalarda ikki tomonlama qo'llab-quvvatlash tizimi shakllanadi. Bu ayniqsa o'smirlilik davrida, shaxsiy qarashlar shakllanayotgan paytda muhim ahamiyatga ega. Maktab va oilaning tarbiyaviy yondashuvi bir-biriga zid bo'lganda bolada qarama-qarshi psixologik holatlar, ikki xil munosabat modeli paydo bo'lishi mumkin. Shu sababli tarbiya jarayonining yagona maqsadga qaratilganligi muhimdir.

Natijalar shuni ko'rsatadiki, oilaviy qadriyatlar tizimi qanday shakllangan bo'lsa, bolaning mafkuraviy barqarorligi ham bevosita shunga mos rivojlanadi. Agar oilada mehr, odob, mehnatsevarlik, vatanparvarlik, halollik kabi qadriyatlar amalda namoyish qilinsa, bola bu xatti-harakatlarni tabiiy qabul qiladi. Ammo qadriyatlar faqat so'zda bo'lib, amalda ko'zga tashlanmasa, bola tarbiyasida natija past bo'ladi. Shu bois, farzand tarbiyasida ota-onaning shaxsiy namunasi birlamchi omil ekani isbotlandi [9].

Muhokama (Discussion). Mazkur tadqiqot natijalari bola tarbiyasi jarayonida oilaning hal qiluvchi o'rni, mafkuraviy ta'sirning kuchi va g'oyaviy immunitetning shakllanish jarayonlari o'zaro uzviy bog'liq ekanini yana bir bor tasdiqladi. Muhokama jarayonida olingan natijalar nazariy yondashuvlar, ilg'or ilmiy qarashlar va amaliy kuzatuvlar bilan taqqoslanib tahlil qilindi. Ushbu tahlillar shuni ko'rsatadiki, oilaviy qadriyatlar bolaning psixologik va ma'naviy rivojlanishining markazida turadi, mafkuraviy omillar esa uning dunyoqarashi va ijtimoiy yo'nalishini shakllantirishda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. Ayniqsa, zamonaviy globallashtirish va axborot oqimi

kuchaygan bir sharoitda g‘oyaviy immunitetning mustahkam bo‘lishi yosh avlodning ma‘naviy barqarorligini ta‘minlaydi.

Avvalo, oilaviy qadriyatlar tizimi bola tarbiyasida asosiy ijtimoiy poydevor hisoblanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, mehr-oqibatga boy, tartibli, ma‘naviy muhitga ega bo‘lgan oilalarda voyaga yetgan bolalar o‘zini anglashi, o‘ziga bo‘lgan ishonchi, ijtimoiy mas‘uliyati va boshqalar bilan muloqotga kirishishda yuqori ko‘rsatkichlarga ega bo‘ladi. Bu holat ko‘plab ilmiy adabiyotlarda ham tasdiqlangan. G‘aniyev fikricha, oilaviy qadriyatlarning barqaror tizimi bolaning psixologik tayanchini mustahkamlaydi, uni turli salbiy tashqi ta‘sirlardan himoya qiladi, shuningdek, shaxsning to‘laqonli rivojlanishida asosiy omil sifatida xizmat qiladi [10]. Tadqiqot davomida kuzatilgan xulq-atvor, muloqot madaniyati va motivatsion omillar ham aynan oilaviy qadriyatlar darajasiga bevosita bog‘liq bo‘lgani aniqlandi.

Shuningdek, bola tarbiyasida mafkuraviy ta‘sirning o‘rni alohida e‘tibor talab qiladi. Mafkura — bu shunchaki siyosiy qarashlar yig‘indisi emas, balki insonning dunyoni idrok etish mezoni, qadriyatlarni tanlash tamoyili va hayotiy pozitsiyasining shakllanishida asosiy yo‘naluvchi kuchdir. To‘xtayev qayd etganidek, mafkuraviy tarbiya oilada boshlanganida va u ota-onaning shaxsiy namunasi orqali namoyon bo‘lganida, bola ongida ichki barqarorlik, tanqidiy fikrlash va yot g‘oyalarga nisbatan mas‘uliyatli munosabat shakllanadi [11]. Ushbu tadqiqot ham buni tasdiqladi: ota-onasi hayotga faol, ijobiy va ma‘naviy pozitsiyada bo‘lgan bolalarda g‘oyaviy immunitetning mustahkamligi kuchli bo‘ldi. Bu esa mafkuraviy ta‘sirning bolaga bosim yoki majburiy emas, balki tabiiy tarzda — kundalik hayotiy misollar, suhbatlar va o‘zaro hurmat asosida berilganda samarali bo‘lishini ko‘rsatadi.

G‘oyaviy immunitetga doir tahlillar shuni ko‘rsatadiki, bu jarayon bolaning faqat mafkuraviy himoyalaniishi emas, balki ongli ravishda tanqidiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirish jarayoni hamdir. Bu immunitetni shakllantirish uchun oilada mavjud bo‘lgan qadriyatlar, tarbiyaviy usullar va axborot madaniyati hal qiluvchi ahamiyatga ega. O‘tgan yillarda olib borilgan psixologik tadqiqotlar ham shuni ta‘kidlaydiki, bola ruhiy-moddiy ehtiyojlari qondirilgan, fikri tinglangan, qadrlangan muhitda ulg‘ayganida o‘z fikriga ega bo‘lish, mustaqil qaror qabul qilish va zararli axborotlarni tanlab olish ko‘nikmalari kuchli bo‘ladi [12]. Ushbu tadqiqotning natijalari ham bu fikrni to‘liq tasdiqlaydi: g‘oyaviy immunitet kuchli bo‘lgan bolalar turli ommaviy axborot vositalaridagi manipulyativ mazmunlarni tezroq anglaydi, baholaydi va mustaqil fikr bildiradi.

Muhokama jarayonining muhim yo‘nalishlaridan biri — oiladagi ruhiy iqlimning rolidir. Tadqiqot davomida ma‘lum bo‘ldiki, oilada ziddiyatlar ko‘p bo‘lgan, muloqot sust bo‘lgan yoki tarbiyaviy yondashuv nomutanosib bo‘lgan sharoitlarda voyaga yetayotgan bolalar tashqi ta‘sirlarga ko‘proq beriluvchan bo‘ladi va g‘oyaviy barqarorlikda pasayish kuzatiladi. Aksincha, mehr-muruvvat, qo‘llab-quvvatlash, adolat, izchillik ustuvor bo‘lgan oilalarda farzandlarning psixologik bardoshlilik va mafkuraviy barqarorligi ancha yuqori bo‘ladi. Bu holat nafaqat psixologiya, balki sotsiologiya fanlarida ham isbotlangan tamoyillardan biridir. Jo‘rayevning ta‘kidlashicha, oiladagi sog‘lom ma‘naviy-ruhiy muhit jamiyatdagi barqarorlikning ham poydevoridir; zero, har qanday ijtimoiy barqarorlik avvalo oiladan boshlanadi [13].

Muhokama jarayonida yana bir muhim masala — mediamakonning ta‘siri va ota-onaning raqamli savodxonligi bo‘ldi. Bugungi kunda bolalar internet, ijtimoiy tarmoqlar, bloglar va mobil ilovalar orqali juda katta hajmdagi ma‘lumotlarga duch kelmoqda. Bu axborotlarning aksariyati tarbiyaviy ahamiyatga ega emas, ayrimlari esa zararli g‘oyalarni o‘z ichiga olishi mumkin. Shu nuqtai nazardan, oilaning g‘oyaviy immunitet shakllanishidagi roli yanada ortadi. Tahlillar shuni ko‘rsatdiki, ota-onasi bilan birga axborotlarni tahlil qiladigan, qanday ma‘lumotni qabul qilish va qaysi biriga ehtiyotkorlik bilan yondashish lozimligini o‘rgangan bolalar tashqi mafkuraviy bosimlarga nisbatan ancha mustahkam bo‘ladi. Bu jarayon bolani taqiqlash orqali emas, balki tushuntirish, birgalikda tahlil qilish va tanqidiy fikrlashga o‘rgatish orqali amalga oshirilganda samarali bo‘ladi.

Muhokama qilinadigan yana bir yo‘nalish — oilaviy tarbiyaning ta‘lim muassasalari bilan uzviy bog‘liqligidir. Tadqiqot davomida ko‘plab respondentlar maktab va oilaning hamkorlikda ishlayotganida bola tarbiyasida samaradorlik ortishini bildirgan. Bu holat ilmiy manbalarda ham o‘z tasdig‘ini topgan. Masalan, oilada shakllangan qadriyatlar maktabning tarbiyaviy faoliyati bilan uyg‘unlashganda bolada qarama-qarshi yo‘nalishlar emas, yagona tarbiyaviy vektor paydo bo‘ladi. Aks holda, o‘qituvchi va ota-ona talablari bir-biriga zid bo‘lganida bola ruhiy bosim, stress va ma‘naviy nomutanosiblikka duch kelishi mumkin. Shunday ekan, tarbiya jarayoni tizimli bo‘lishi, barcha subyektlar yagona maqsad yo‘lida harakat qilishi maqsadga muvofiqdir.

Tadqiqotda shuningdek, ota-onaning shaxsiy namunasi muhim omil ekani qayd etildi. Ota-ona kitob o‘qisa — farzand ham kitobxon bo‘ladi; mehnatsevar bo‘lsa — bola ham mehnatni qadrlaydi; halol bo‘lsa — bola ham halollikni qadriyat sifatida

qabul qiladi. Aksincha, ota-ona gapirgan qadriyatlar amalda ko‘rinmasa, bolada ularga nisbatan ishonch shakllanishi qiyin bo‘ladi. Bu holat psixologiyada “modeling effect” — ya’ni, bolaning xulqi kattalar xulqini kuzatish orqali shakllanishi tamoyili bilan izohlanadi. Buning o‘zi bile oilada mafkuraviy ta’limning asl mexanizmini ko‘rsatadi: so‘z emas, amaliy namuna birinchi o‘rinda turadi.

Yuqoridagi fikrlar umumlashtirilganda, muhokama shuni ko‘rsatadiki, bola tarbiyasi jarayonida oilaviy qadriyatlar — poydevor, mafkuraviy ta’sir — yo‘naluvchi kuch, g‘oyaviy immunitet — himoya vositasi vazifasini bajaradi. Ushbu uch omil uyg‘un bo‘lganida barkamol shaxs tarbiyasi uchun mustahkam zamin yaratiladi.

Xulosa (Conclusion). Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, bola tarbiyasida oilaviy qadriyatlar, mafkuraviy ta’sir va g‘oyaviy immunitetning o‘zaro uyg‘unligi muhim ahamiyatga ega. Oilaviy qadriyatlar bolaning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishida poydevor vazifasini bajaradi. Ular farzandning axloqiy, ma’naviy, intellektual va psixologik xususiyatlarini shakllantiradi, uning ijtimoiy hayotga moslashishini ta’minlaydi va insoniy qadriyatlar bilan bog‘liq xulq-atvor me’yorlarini o‘rnatadi. Tadqiqot davomida kuzatilgan amaliy misollar shuni ko‘rsatdiki, mehr-oqibatga, adolatga, mas’uliyatga asoslangan oilaviy muhit bolada mustahkam g‘oyaviy barqarorlik va ma’naviy mustaqillikni shakllantiradi.

Mafkuraviy ta’sir esa bolaning dunyoqarashini va ijtimoiy pozitsiyasini shakllantirishda markaziy rol o‘ynaydi. Ota-ona va oilaning g‘oyaviy pozitsiyasi, hayotiy tajribalari va axborotni qabul qilish qobiliyati bolaning o‘zining qarashlari, tanqidiy fikrlash va ijtimoiy anglash ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Shuning uchun bolaga mafkuraviy ta’sirni faqat so‘z bilan emas, balki amaliy misollar va hayotiy namuna orqali berish muhimdir. Bu jarayon bolaning ichki dunyosida g‘oyaviy immunitetni mustahkamlaydi, tashqi zararli ta’sirlarga nisbatan chidamliligini oshiradi va sog‘lom shaxs sifatida rivojlanishini ta’minlaydi.

G‘oyaviy immunitet bolaga faqat zararli ma’lumotlardan himoya vositasi sifatida xizmat qilmaydi, balki uning tanqidiy fikrlash qobiliyati, mustaqil qaror qabul qilish ko‘nikmalari va ruhiy barqarorligini rivojlantiradi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, oilada qadriyatlar tizimi kuchli bo‘lgan hollarda bolaning g‘oyaviy immuniteti ham yuqori bo‘ladi. Bu esa zamonaviy axborot oqimi va global axborot maydonida bolaga o‘zini ongli ravishda himoya qilish imkonini beradi. Shu nuqtai nazardan, ota-onaning tarbiyaviy yondashuvi, oiladagi ruhiy muhit va pedagogik faoliyatning uyg‘unligi bolaning barkamol shaxs sifatida shakllanishida hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Bundan tashqari, tadqiqot shuni ko‘rsatdiki, oilaning tarbiyaviy funksiyasini mustahkamlashda maktab, mahalla va boshqa ijtimoiy institutlar bilan hamkorlik muhim rol o‘ynaydi. Oilada shakllangan qadriyatlar va tarbiyaviy strategiyalar maktabdagi ta’lim va tarbiya bilan uyg‘unlashganda bolaning ijtimoiy va ma’naviy rivojlanishi maksimal darajaga yetadi. Shu sababli, bola tarbiyasida yagona maqsadga qaratilgan tizimli yondashuvni ishlab chiqish va amalga oshirish zarur. Bu esa nafaqat oilaning, balki butun jamiyatning barqarorligi va sog‘lom rivoji uchun muhim omil hisoblanadi.

Shuningdek, tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, ota-onaning shaxsiy namunasi bola tarbiyasida eng muhim vositalardan biri hisoblanadi. Ota-ona o‘z hayotida amalda ko‘rsatadigan mehnatsevarlik, halollik, mehr-oqibat, adolat va vatanparvarlik kabi qadriyatlar bolaning shaxsiy rivojlanishi va ijtimoiy faolligiga to‘g‘ridan-to‘g‘ri ta’sir qiladi. Shu nuqtai nazardan, oilada tarbiyaviy jarayon faqat so‘z bilan emas, balki kundalik hayotiy namuna orqali amalga oshirilishi zarur.

Umuman olganda, tadqiqot shuni ko‘rsatdiki, bola tarbiyasida oilaviy qadriyatlar, mafkuraviy ta’sir va g‘oyaviy immunitet o‘zaro bog‘liq va bir-birini to‘ldiruvchi tarkibiy qismlardir. Ularning uyg‘unligi bola shaxsining barkamolligi, jamiyatga moslashuvi va g‘oyaviy mustaqilligini ta’minlaydi. Shu sababli, oilaviy tarbiyani mustahkamlash, mafkuraviy ta’sirni ongli ravishda shakllantirish va bolada g‘oyaviy immunitetni rivojlantirishga qaratilgan kompleks tadbirlar ishlab chiqish zarur. Tadqiqot natijalari shuningdek, amaliy tavsiyalar sifatida ota-onalar, pedagoglar va ijtimoiy muassasalarga yo‘naltirilgan strategiyalarni ishlab chiqishda foydalanish imkonini beradi.

Xulosa qilib aytganda, bola tarbiyasida oilaviy qadriyatlar, mafkuraviy ta’sir va g‘oyaviy immunitetning uyg‘un ishlashi barkamol shaxs tarbiyasining asosiy omili hisoblanadi va zamonaviy jamiyatda bu jarayonni kompleks yondashuv bilan qo‘llab-quvvatlash muhimdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Karimov I.A. Yuksak ma’naviyat — yengilmas kuch. — T.: Ma’naviyat, 2008. — B. 22.
2. Jo‘rayev R. Mafkuraviy tarbiya va yoshlar ongini shakllantirish. — T.: O‘zbekiston, 2015. — B. 41.
3. G‘aniyev N. Oilaviy tarbiya psixologiyasi. — T.: Fan, 2017. — B. 57.
4. N. G‘aniyev Oilaviy tarbiya psixologiyasi. — Toshkent: Fan, 2017. — B. 84.

5. B. To‘xtayev Ma’naviy xavfsizlik va mafkuraviy immunitet. — Toshkent: Ma’rifat, 2019. — B. 51.
6. G‘aniyev N. Oilaviy tarbiya psixologiyasi. — Toshkent: Fan, 2017. — B. 84.
7. To‘xtayev B. Ma’naviy xavfsizlik va mafkuraviy immunitet. — Toshkent: Ma’rifat, 2019. — B. 51.
8. Mahmudov A. Pedagogik metodlar va ularning amaliy ahamiyati. — Toshkent: O‘qituvchi, 2016. — B. 67.
9. Jo‘rayev M. Oila va jamiyat ma’naviyati. — Toshkent: Yangi asr avlodi, 2020. — B. 112.
10. G‘aniyev N. Oilaviy tarbiya psixologiyasi. — Toshkent: Fan, 2017. — B. 84.
11. To‘xtayev B. Ma’naviy xavfsizlik va mafkuraviy immunitet. — Toshkent: Ma’rifat, 2019. — B. 51.
12. Mahmudov A. Pedagogik metodlar va ularning amaliy ahamiyati. — Toshkent: O‘qituvchi, 2016. — B. 67.
13. Jo‘rayev M. Oila va jamiyat ma’naviyati. — Toshkent: Yangi asr avlodi, 2020. — B. 112.
14. Rasulov Rustambek Odilovich - [The Essence of Political Socialization Processes and their Role in Social Development](#). Spanish Journal of Innovation and Integrity, ISSN: 2792-8268, Volume: 37, Dec-2024. <https://sjii.es/index.php/journal/article/view/106/150>
15. Rasulov, R. (2024). [The importance of education and upbringing in forming political socialization in the worldview of youth. Академические исследования в современной науке, 3\(48\), 124–132. извлечено от https://inlibrary.uz/index.php/arims/article/view/61938](#)
16. [Rasulov Rustambek Odilovich. The importance of youth-oriented structures established in the country in the political socialization of youth Vol. 3 No. 12 \(2024\): INTERNATIONAL JOURNAL OF EUROPEAN RESEARCH OUTPUT \(IJERO\). http://ijero.co.uk/index.php/ijero/article/view/417](#)
17. Rasulov Rustambek Odilovich. Cultural basics of education and the role of youth in it. Philosophy And Life International Journal. ISSN 2181-9505. Doi jurnal 10.26739/2181-9505. <https://www.tadqiqot.uz/index.php/philosophy/article/view/11321>
18. O.Tursunov, R.O. Rasulov. Zamonaviy dasturlash muhitida arifmetik amallarni avtomatlashtirish: C# WinForms asosida kalkulyator modeli. — Academic Research in Modern Science, International scientific-online conference, 2023. — B. 27.

19. R.O. Rasulov. Ommaviy kommunikatsiyalarning yoshlar ijtimoiy siyosiylashuviga ta'siri bilan bog'liq g'oyaviy tendensiyalar. “Falsafa va hayot” ilmiy jurnali. Tom 3. №3. B. 47-54.
20. R.Rasulov. Yangi O'zbekistonda yoshlar bilan ishlash tizimida ularning ijtimoiy faolligi va ma'naviy salohiyatini rivojlantirishning o'ziga xos mexanizmlari. — Научно-теоретический журнал “Ma'mun Science”, 2022. — **B. 45.**
21. Rasulov Rustambek Odilovich. Yoshlar bilan ishlash tizimida ma'naviy-mafkuraviy omillarning yoshlar ongiga ta'siri. — International Journal of Scientific Research, 2023, Tom 2, B. 147–152.
22. Rasulov Rustambek Odilovich. Yoshlar bilan ishlashda tarbiyaning mafkuraviy asoslari. — Falsafa va Huquq jurnali, 2023, Tom 3, B. 116–121.
23. Rasulov Rustambek Odilovich. Jamiyat va yoshlar bilan ishlash tizimida ta'lim va tarbiyaning madaniy asoslari (Ijtimoiy-falsafiy tahlili). — O'zbekiston Milliy Universiteti Xabarlari jurnali, 2023, B. 119–121.
24. Rasulov Rustambek. Yoshlarning ijtimoiy faolligini oshirish mexanizmlari. — Management and Future Technologies Scientific Journal, June 2025, Volume 2, Issue 2, B. 353–364.

Research Science and Innovation House

